

Bazı kuramlar birbiriyle ilgisizmiş gibi görünen bilim dallarını etkiler. Evrim kuramı da böyledir. İnsanın kökenine ilişkin bir yanıt olmaktan çıkıp, her türlü bakışı yönlendiren bir dil haline gelmiştir. Sosyal bilimlerde bu tür güçlü kuramların tamamıyla dışında kalmak olanaklı olmasa bile, geniş bir hayal gücü, görece etkisiz çevrelerin, muhalif dillerin yaratılmasına, karşıt kuramların birarada yaşamasına olanak verecektir. Sosyal bilimlerde çekim yasalarının geçerli olduğu bir evrenden çıkıp, Oedipus'ların dünyasına geçmek olanaklı...

Meslek Seçimine Doğru

Sosyal Bilimler

“**A**ptal olmayan herkes için bütün bilimler ilginçtir. Fakat her bilim adamı bunlardan, uygulamasının kendini eğlendirdiği ancak bir tanesini bulabilir. Kendini adanmak üzere böylesine bir bilim dalını bulabilmek, tam da yetenek denilen şeydir.” diyor tarihçi Marc Bloch.

Üniversite sınavına giriş kitapçığında “sosyal bilimler” başlığı altında toplanan bilimler ya da disiplinler, kararsızlar için, ilk bakışta, dışarıdan öğrenilebilecekmiş gibi görünür. Meslek seçiminin temelinde önce iş kaygısı vardır, sonra para, sonra daha çok para, sonra güç, iktidar, sevilme tutkusu, iş ortamı, vs.. Ama hepsinin temelinde

kesinlikle olması gereken bir şey varsa, o da sevgidir; heves değil, “amatör” sözcüğüyle ifade edilen anlamda aşk olmalıdır her işin temelinde.

Türkçe’de futbol ligi söz konusu olduğunda *profesyonel* ile *amatör* arasındaki fark çok nettir. Profesyonel işini para için yapar. Para aldığına göre, işini kötü yapmaya hakkı yoktur, sevsin ya da sevmesin işinin ustası olmak zorundadır. Amatörse, işini sevdiği için yapar; iyi de yapsa olur, kötü de...

Oysa ‘amatör’ Latince’de düpedüz sevmek anlamına gelen ‘amare’ sözcüğüyle ilintilidir. Romalının ‘amat’ dediği, Türkçe’ye ‘seviyor’ şeklinde çevrilebilir. Profesyonel, bir işi, mesleği olduğu için yapar, işini seviyorsa ne âlâ; ama sevse de

olur, sevmese de... Amatörse, işini sevdiği için yapar; para kazanıyorsa ne âlâ...

Profesyonellik için icrasındaki başarıyı, kursuzluğu göstermez. Aslında kavramın kapsamı tıp, hukuk, ilahiyat ile sınırlıdır. Buna zaman zaman askerlik de katılır. Bu işlerden birini yapmanız için bilgi sahibi olmanız yeterli değildir; vicdan sahibi olmak, ahlaklı olmak gerekir. Bu açıdan profesyonel büyük bir meslek örgütünün bir parçasıdır, uygulamalı eğitim almıştır, bağlılık andı içmiştir.

Sosyal bilimler derken üniversiteye girişte uygulanan ayrımı esas aldık. 'Bilim' yerine 'disiplin' demek belki daha doğru olurdu. Ancak bu ayrımı tartışma konusu dışında bırakmaya çalıştık. Söyleyeceğimiz kişilerin ortak özelliği, okuma hazzıydı. Kimi kendi halinde, kimi tutkuyla, ama hepsi coşkuyla okuyarlardı. Önce tarihten başlıyoruz; her bilimde biraz tarih var.

Mehmet Seyitdanlıoğlu, AÜ Dil Tarih Coğrafya Fakültesinde Yakın Çağ tarihi okumuş. "Osmanlı ve Türk tarihi için Batı dilleri elzem değil, ancak bu alanda yetişecekler, *kaynak dil* dediğimiz dilleri bilmeliler. Sözelimi Türklerin tarihi ile ilgilenecek bir öğrenci Rusça ve özellikle Çince'yi bilmelidir. Aynı şekilde Selçuklu Tarihini öğrenmek için Farsça ve Arapça bilmek gerekiyor. Tabii Osmanlı Tarihi için Osmanlıca'yı... Bir de eski elyazmalarını tanımları için paleografya dersi veriyoruz. Bugünkü kuşakların Türkçe'nin kaynak dillerine uzak olması nedeniyle, ülkemizde Türklerin Orta Çağına yönelik araştır-

malar oldukça zayıflamış, neredeyse durma noktasına gelmiştir. Artık genellikle Osmanlı tarihi araştırılıyor."

Seyitdanlıoğlu'na göre tarih, insan topluluklarının geçmişte meydana getirilen olayları (en geniş anlamda) inceleyen disiplin olarak tanımlanabilir. "Tarihçilerin de bir tarihi var. Osmanlı'da ilk kez *nişancı* dediğimiz tarihçiler var. Zamanla bunlar kayboluyor. Daha sonra vak'anüvisler var. Bunlar atamıyla gelir, sefelelerinin yazılarını devralırlar, kendi dönemlerinde meydana gelen olayları kaydederler ve yazdıklarını haleflerine devrederler. Ahmet Cevdet Paşa büyük bir vak'anüvis idi. Ardında 12 ciltlik bir başyapıt bıraktı. Lütü Paşa Ahmet Cevdet Paşa'nın yerini alır, o da 15 ciltlik bir kronik bırakır. Ama bunlar daha çok dönemin gazetesinden derlenmiş haberlerin bir derlemesi niteliğindedir. Zamanla gazetecilik bu tür tarihçiliğin yerini aldı. Bu görevi en son Abdurrahman Şeref yürüttü. Türkiye'de yakın dönemde çok büyük tarihçiler yetişti. Halil İnalcık, Ömer Lütfi Barkan, Fuat Köprülü ilk akla gelen isimler arasında. Avrupalılar da Osmanlı Tarihi konusunda son derece iyi yapıtlar veriyor. Bunun önemli bir nedeni, Avrupalının ardında bulunduğu sağlam maddi destekler."

Tarih bölümünü bitiren bir öğrencinin okulda kazandığı bilgilerle ve diplomayla yapabileceği işler arasında önce öğretmenlik geliyor. Bunun dışında İstanbul'da Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Ankara'da Cumhuriyet Arşivi ve Genel Kurmay Harp Tarihi'nde uzman olarak çalışmaları da mümkün. Tabii üniversite çatısı altında kalıp araştırma yapmak, bu alanın sağladığı en iyi işlerden biri sayılır.

Mehmet Seyitdanlıoğlu, yetiştirdikleri öğrencilerden birçoğunun tarihçilikle hiç ilgisi bulunmayan alanlarda da başarı olduğunu söylüyor. Ama bu elbet burada kazandıkları eğitimin yanı sıra kendi becerilerinden kaynaklanıyor.

Peki tarihçilik mesleği ancak ve ancak yukarıda saydığımız kurumların çatısı altında mı sürdürülüyor? "Hayır", diyor Seyitdanlıoğlu, "Türkiye'de üniversite dışındaki tarihçiler çok başarılı çalışmalar yapıyor. Son yıllarda *gayrresmî bir resmî tarih* oluştu(!) Belirli muhalif düşünceler adına bu tür çalışmalar yapılıyor. Eğer bunlar çok sağlam olacaksa, yapılmalıdır; tarihçilik çok ciddi bir iştir, salt resmî söylemin dışına çıkmak için yapılmamalıdır. Bu arada üniversite çatısı altında yapılması mümkün olmayan çalışmalar var. Bunlar arasında çok başarılı olanlara rastlıyoruz. Tarihçilik alanında üniversite dışı çalışmalar gerekli, hem de çok gerekli. Bu konuda üniversite ile dışardaki tarihçilerin yapıcı çekişmeye girmesinin çok yararlı olacağı kanısındayım."

Profesyonel, yani meslekten biri olmasına karşı Mehmet Hoca, "tarihçilik bir sevgi, bir tutku işidir," diyor. *Tanzimat Devrinde Meslis-i Vâlâ, (1838-1868)* adlı kitabı yazmıştı. 1994 yılında yayımlanan bu eserle, Türkiye'de parlamentonun tarihini otuz yıl kadar geriye taşımaya öneriyordu. "Bu işler para için yapılmaz, yoksa kim dayanır bu kadar uğraşmaya, didinmeye? "Türkiye'de ge-

nellikle fen bilimlerine ilgi çok yüksek, para nedeniyle... Sosyal bilimlerin puanı düşüyor. Öte yandan sosyal bilimler çok daha zordur. Sosyal bilimler insanı konu aldığı için, böyle bir bilimde araştırma yapmak çok zor. Yıllarca ön hazırlık yapmak gerekir."

Dışardan tarihçilik mümkün mü? Hani şu mühendislik okuduktan sonra, tarih kitaplarını da okuyuvermek gibi(!) "Mümkün belki. Ama bu bir bilgi sorunu. Eğer insan tek başına bir yöntem geliştirebiliyorsa, neden olmasın? Geçmiş çok iyi öğrenmek insanın geleceği bilmesini sağlıyor. İşte bu tarihçiyi farklı kılıyor. Tarih bütün bilimlerin mutfağı. Tarihi seven bir insan, tutkularını paraya feda etmezse, çok şey başarabilir."

Prof. Dr. Bahattin Akşit, ODTÜ Sosyoloji Bölümünde ders veriyor. 1963 yılında üniversiteye gireceği sırada kesin olarak iki seçenikle karşı karşıyadır; ya fizik ya sosyoloji. İlk tercihi mühendislik oluyor; mühendisliği kazanıyor ve hazırlık okuluna başlıyor. "O yıllarda Louis de Broglie okuyordum ve fiziğin çok büyük laboratuvarlar gerektirdiğini düşünüyordum. Teorik fizik seçeneğini bilmiyordum, oysa Feza Gürsey böyle bir alanda çalışıyordu. Türkiye'de iyi bir fizik laboratuvarının kurulması pek olanaklı görünmüyordu. Ama sosyal disiplinler açısından Türkiye'den daha iyi bir laboratuvar olamazdı. Türkiye'de çok hızlı bir değişme yaşanıyor. Bu çok sayıda kültürün, çok sayıda toplumsal modelin aynı anda var olması demek. Bir yanda Akdeniz, bir yanda Orta Doğu, bir yanda Avrupa: Türkiye'de bunların etkilerini görmek mümkün."

Ama Bahattin Hoca'nın sosyolojiyi seçmesinin tek nedeni kaynağa yakın olmak değil. "Sosyoloji kitabı okumak bir serüvendir," diyor. "Çoğu zaman kitapları yazanlardan daha ileri bir dönemde yaşıyor olursunuz. Yazar kendi döneminin, kendi yaşamının, kendi düşüncelerinin öyküsünü anlatır; devrimler, sömürgecilğe karşı mücadeleler, savaşlar gibi... Okur çoğu zaman bunların sonucunu yazardan daha iyi bilir; hele de aradan geçen zaman çoksa..."

Tarih bölümlerinde verilen paleografya dersi, bambaşka bir dünyanın kapılarını açıyor..

Sosyoloji öğreniminin önemli bir yanı öğrencinin kendisini dönüştürebilmesidir. "Buraya gelen İslamcı öğrenci, bir süre sonra İslam kitaplarına değişmez olarak bakmıyor, İslamcı-revizyonist oluyor; Marksistler için de durum öyle, ortodoks olmaktan çıkıyorlar. Öğrenci Althusser, Gramsci gibi okumaların farkını anlıyor. İşte bu yüzden buna hazır olanlar, dönüşmek isteyenler sosyoloji bölümüne gelmeli."

Bahattin Akşit'e göre sosyolojide verilen eğitimi de meslek kazandıran bir eğitim olarak dü-

şünmek mümkün. Ancak asıl verilen bir sosyal bilim vizyonudur, bir hayal gücüdür. Bu söyleşi sosyoloji öğrencilerinin düzenlediği Sosyal Bilimler Kongresinin yapılacağı hafta içinde yapılmıştı. Öğrenciler bir bilimsel toplantı örgütleyebiliyorlar, orada tebliğler sunabiliyorlardı. Bu faaliyetin Hoca'yı çok etkilediği açıkça anlaşılıyordu. "Sosyolojide," diyor Bahattin Hoca, "pasif olamazsınız, aktifsinizdir. Teknolojik olanakların belirlediği seçeneklere yönelmek zorunda değilsiniz. Kendi mesleğinizi kendiniz oluşturmalsınız. Bugün şirketlerin yaptığı pazar araştırmalarından tutun, sendikaların yaptığı araştırmalara kadar geniş bir faaliyet alanı yaratılmıştır. Bunun kökeninde kurumların, kuruluşların başında olan kişilerin değişen bir dünyada yaşadıklarına inandırılmış olması vardır." İşte temel sözcük bulunuyor: Araştırmacı olmak. Sosyolog Mübeccel Kıray "sosyo-

loglar kendi mesleklerini kendileri yaratırlar" demişti. Bahattin Hoca her kurumda, her kuruluşta sosyologların olması gerekir diyor. Bu çok geniş bir spektruma yayılıyor.

Arkeoloji sosyal bilimler başlığı altında toplanan disiplinler arasında belki de en çekici olanıdır. Sanat tarihi, eski yazıları deşifre etmek, kimse bulmasını diye saklanmış gömütleri gün ışığına çıkarmak, İlkçağ toplumlarının yaşamı hakkında fi-

Gere karallığında kimsenin görünmediğini görebilen Baykas, Eski Yunan'da bilgelikli simgeliyordu. Ama bilge olmak, duyulanı kâretmeyi, duygusal olmaktan kurtulmayı gerektiriyordu. Yunanlılar duygularını feda etmek istemeyince, bilge olmaya değil, bilgelikli sermaye kurma yarışına girdiler. "Bilgelikli sermaye" anlamına gelen "felsefe"yi Batı kültürünün kazandırdılar.

Felsefe ve Felsefeci Üzerine

Murat Baç
ODTÜ Felsefe Bölümü

Felsefenin gerçekten ne olduğu konusunda sağlıklı bilgi edinmenin zor olduğu bir eğitim ortamında yaşıyoruz. Liselerde okutulan felsefe kitaplarının bu alanı tanıtmaya ve sevdirmeye konusunda, Mustafa Topaloğlu'nun bir-iki yıl önce söylediği "Aklın varsa kendine sakla, felsefe yapma" şarkısından daha iyi bir durumda olmadığı bir ortamda, üniversite sınavı aşamasına gelmiş insanlara felsefenin nasıl bir uğraş olduğunu haklarını vererek anlatmak gerçekten zor bir iş. Zorluğun önemli bir bölümü, felsefenin bir "ders" olarak algılandığında bütün esprisinin yitirilmesinden kaynaklanıyor. Öğrenme sürecinde karşılaştığımız pek çok konuyu anlamaya çalışırken, kendimizi çalıştığımız konunun içinde biryerlere koymak zorunda değiliz. Bu anlamda, ülkemizin şurasında dağların denize paralel uzandığını, 1215'te şu kralın Magna Carta anlaşmasını imzaladığını, ikinci dereceden şu denklemin şöyle kökleri olduğunu ya da karbonun hidrojen ve oksijenle kurduğu derin ilişkileri öğrenirken bu konuları nesnel birer "konu", kendimizi de dışardan bir "öğrenen" olarak görüp bunları bilgi dağarcığına ekleyebiliriz. Felsefe ise pek böyle değildir. Felsefenin geleneksel sorunlarıyla uğraşırken siz bir köşede, anlamaya çalıştığınız konu diğer köşede duramaz. İşte felsefenin liselerde okutulmasının tehlikesi burda: felsefenin bir ders haline dönüşmesi onun ruhunu ortadan kaldırmaktır, öğrenilecek ve gerekli not alındıktan sonra kafadan boşaltılacak bir bilgi yığınının çevirebilir. Peki bu pek değerli "felsefe ruhu" nasıl bir şeydir? Sanırım, bu noktada, ODTÜ'nün Elektronik Mühendisliği'ni bitirir bitirmez, beni Felsefe Bölümü'nde akademisyen olmaya yönelten bu ruh bana ne ifade ettiğini biraz anlatmam gerekiyor.

Bilgi edinmenin türlü yolları var; bilgiyi kullanarak dünyayı değiştirmenin de. Hele günümüzün bilim ve teknolojisyle, insanoğlu bu işi inanılmaz bir hız ve boyutta gerçekleştirebiliyor. Ancak benim kişisel dünyam açısından bakıldığında şöyle bir sorun var: Tek tek bilimlerin bize sağladığı bilgileri kullanarak bu bil-

gilerin şekillendirdiği ve varlık alanında özgün bir yer kaplayan-dünyayı bir bütün olarak anlayamayız. Doğa bilimleri bize maddenin yapıtaşlarının ve nesnelerin nasıl devindiklerinin ayrıntılı çözümlerini veriyor (bu konudaki başarıyı yadsınamaz). Yine de bu çözümler ışığında doğrudan yanıtlayamayacağımız pek çok soru kalacaktır. Örneğin: "Devlet yönetimi konusunda bir kuram hangi ilkelere dayanmalıdır?", "Ne kadar özgür olabiliriz?", "İyi nedir? İyinin ölçütü ne kadar nesnelir?", "Kesin bilgi var mıdır?", "Bilimin bize evreni giderek daha doğru bir şekilde betimlediğini nasıl bilebiliriz?", "Sonlu bir yaşamı anlamlı kılan şey ne olabilir?". Şu kadar açık ki maddenin ve devininin çözümlenmesinde ne kadar başarılı olursak olalım, kuramsal düzeydeki bazı sorunlarımız için doğal bilimlerin bize sunduğu açıklama olanaklarının ötesine geçmemiz gerekiyor.

Şimdi yazımın başında belirttiğim konuya dönelim. Felsefeyi konular içinde bir "konu" olmanın dışına taşıyan şey nedir? Bunun yanıtını felsefenin köklerinde aramak ve felsefenin ortaya çıkmasında ne tür etkilerin rol oynadığını iyi anlamak gerekiyor. "Bilgelik Sevdası" anlamına gelen felsefe, geleneksel olarak, yaşamımızı ve onu oluşturan unsurları sorgulamanın bir yoludur. İşte burda felsefenin trajik (ve en güzel, en çekici) yönü ortaya çıkıyor: felsefede, en geniş anlamıyla, düşününce de üstünde düşünülen de, insan. Atomların oluşturduğu, belli bir vektörel değerlerde sağa sola hareket eden insan değil; bilmece, erdemi bulmaya çabalayan, kendinin ve evren bilimlerin de üstüne çıkarak anlamaya çalışan, yazgısını değiştirmeye çabalayan, olağanüstü güzellikte sanat eserleri yaratan, kendi türünden canlıları diri diri yakabilen, gülen, ağlayan-kıscası- yaşayan insan. Felsefecinin yaptığı ise, bütün bu bilgi birikiminin, teknolojik yapılanmanın, yaşamın ve ölümün kuşbakışı resmini çekmek ve sorgulanmayı sorgulamaktır. Öyleyse, felsefeci için, uğraştığı şey, bir "konu" değildir. Yani, (dürüst) felsefecinin günde üç-beş saat felsefe yaptıktan sonra işini bitirip, şapkasını giyip çıkıp gidebileceği bir yaşam yoktur. Uğraştığı "konu" kendisidir, yaşamıdır. Felsefecinin bu anlamda, sorgulama gereksinimi duymayacağı, güvenle üstüne tünebileceği değişmez doğruları yoktur. Bir fizikçi, ekonomist, mühendis veya doktorun rahatlığına sahip değildir. Rotası ve sonu pek belli olmayan, denizinin çalkantılı ve güvensizliklerle dolu olduğu bir büyük serüvenin yolcusu gibidir.

Saniyorum insanı (en azından beni) felsefeye sürükleyen birkaç temel neden var: Tek bir alanın sınırlı sorularına kapanmaya dayanamamak; küçük çaplı sorunların çözümlerinin aslında yaşam sorunlarımızın çözümüne fazla katkıda bulunmayıp, tam tersine, birşeyleri başarıyor duygusu ve tatmini uyandırarak üst düzey sorunlar konusunda zihinsel uyuşukluğa yol açtığı düşünmek; genelde kabul gören düşünce ve inanç sistemlerini sorgulamadan benimsemeyi düşünsel namusuna yakıştıramamak; düşüncenin ulaşabileceği en üst düzeyin insanı nerelere götürebileceğini merak etmek... ve bunun gibi. Felsefenin toplum geneline çok fazla benimsenmemesinin ve yaşam boyu sürdürülecek bir uğraş olarak düşünülmemesinin temelinde, bu yukarıda saydıklarımın pek çok kişiye anlamlı veya cazip gelmemesinin yatmasına inanıyorum. Ayrıca, ayaklarımızı yere basarsak, felsefeciyi bekleyen ciddi bir para sorunu olduğu da kendidir (Gerçek felsefeci, yeni bir arabayla hava atma olasılığı oldukça düşük olan kişi, diye tanımlanabilir). Ancak ben felsefenin büyümesine kapılmış bir insanın paçasını kolayca kurtaramayacağı çünkü başka alanlarda ruhunu huzura kavuşturamayacağı kanısındayım. Ve buna inanıyorum ki, felsefe dünyada gerçekten uğraşmaya değer birkaç şeyden biridir. Bu yüzden felsefenin özellikle gençlere iyi tanıtılması gerekiyor. Yine bu yüzden lisede, boğucu diye tanınan, asik suratlı, yaptığı işten en ufak bir zevk almayan ve felsefeyi kurbağaların sindirim sistemini anlatır gibi anlatan bir öğretmen düşüncesi bana büyük bir rahatsızlık veriyor (elbette bu bütün felsefe öğretmenleri böyledir anlamına gelmez). Çünkü felsefenin özü arzu ve serüvendir. Ve bu serüven kendi yaşamımızdır. Eski Yunan'da irdelenmemiş bir yaşamın yaşamaya değmeyeceğine inanılırdı. Felsefenin ayrıcalığı, ben- ce, insana kendini daha iyi tanıma ve kendini var etme şansını vermesindedir. Amaçlarla araçların iyice birbirine karıştığı, kitlelere "doğru"ların ilaç gibi verildiği, teknoloji ve sonuçta, insanın "Ben neyim?" sorusunu her zamankinden daha büyük bir şaşkınlıkla sorduğu çağımızda felsefeyi her türlü dogmatizme ve zihinsel uyuşukluğa karşı benzersiz bir panzehir olarak görüyoruz. Ve "bilgelik sevdası" serüvenine atılacak insanların her zaman var olacağına inanıyorum.

kir yürütecek bilgiye sahip olmak, eski eserlerden anlamak... Daha birçok şey arkeoloji öğrencisinin ilgi alanına giriyor. Ama bilimsel anlamdaki faaliyeti, geçmiş uygarlıkların kalıntılarından hareket ederek, akla uygun, tutarlı, anlamlı bir öykü kurmak. Peki ya birşeyler bulmak?.. Bulmak çok güç yürütülen bir arama faaliyetinin ürünü bile ol-

sa, arkeoloğun işi asıl ondan sonra başlar. Buluntuları sınıflandıracak, parçaları biraraya getirip birleştirmeye çalışacak, parçaları teker teker kaydedecek, kazı alanının, gün ışığına çıkarılan parçaların korunması için önlemler alacak... Bunlar işin bir yönü. En önemlisi kazı sonuçlarını merakla bekleyen basın olacak, kurum ya da kuruluşlar olacak, kişiler olacak. En mütevazı kazının bile sonuçlarını bekleyen bir bilim çevresi vardır. Kazı parayla yapılan bir iş olduğuna göre... İşin parasal yönü bir yana, arkeolojik bilgiler ışığında çalışan başka bilim dalları, o bilgilerden yararlanan çok sayıda disiplin var.

Bu iki paragrafta anlatılanlar çoğunlukla üniversite çatısı altında çalışan arkeologlar için geçerli. Peki arkeologlar başka nerede çalışabilirler? Bilkent Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Başkanı Prof. Dr. İlknur Özgen "yetiştirdiğimiz öğrenciler müzelerde, Kültür Bakanlığına bağlı dairelerde çalışabilirler; bu-

nun dışında ye-

ni gelişen alanlarda arkeoloğa

ihtiyaç duyuluyor; akla ilk gelenler arasında turizm, rehberlik var," diyor. Ancak öğrencinin kendi becerilerine bağlı olarak başka işler bulmak, daha doğrusu yaratmak da mümkündür. Sözelimi "öğrenci burada öğrendiklerini fizik, kimya bilgisiyse, biraz da antik mimari bilgisiyse desteklerse, restoratör olabilir."

Batı ülkelerinde durum nasıl? Pek çok durumda onlar da, biz de aynı arkeolojik malzemeyi kullanıyoruz: Anadolu uygarlıkları. Arkeoloji bilimi evrensel; buna şüphe yok. Ama biz o bilgilerin toplandığı alanlara daha yakınız, kimi zaman üzerine basıp geçiyoruz.

"Duyduğuma göre," diyor İlknur Özgen, "Amerika'da fiilen arkeolojik eğitim almış kişiler, bilgisayar çalışmalarına hemen almıyormuş. Bunun nedeni de arkeoloji eğitiminin çok ciddi bir düzenleme, sınıflandırma mantığı ve disiplini kazandırması." Arkeolojik yöntemin düsturu düzenli olmak. Bulduğunuz bir parça, bir diş, bir kemik parçası, bir testi parçası, kazı yapana ilk anda bilgi vermeyebilir. Ama aynı buluntu, gelecekte aynı kazı bölgesinde çalışanlar için paha biçilmez bir kanıt oluşturabilir. Sözelimi Pompeii'de, Mısır'da yapılan ilk kazılarında Napoléon döneminin askerleri çalışmıştı. Bırakın çömlek parçalarını, kırık dökük kapları, kemikleri, ilgi çekecek tek şey altın ya da gümüş bir parça, bir heykel, bir kabartma figür olabilir. O çağın bilgi evreni o kadardı, o çağın arkeoloğu da o nesnelerin bilgisine ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden arkeoloğun bilgisi de, hayal gücü de geniş olmalı. Arkeolog, "tarih, coğrafya, kimya, botani, zooloji, antropoloji, sosyoloji bilmelidir," diyor İlknur Özgen. Hayal gücü dediğimiziz de budur zaten, bilgiler arasında köprüler kurmaktır, sorunları çeşitli alanlarda çözebilme kapasitesidir. Arkeolog değişik bilimlerin ürünlerinden yararlanabilmeli. Çünkü belirli sorunlar onu başka yönlere sürükleyebilir. Sözelimi arkeoloji sosyal disiplinler arasında sayılmasına rağmen, arkeometri gibi müspet bilimlerle alışveriş yapmak zorundadır.

Bilkent Üniversitesinin Sanat Tarihi ve Arkeoloji Bölümü, öğrencilerine genel bir arkeoloji bilgisi kazandırmayı hedefliyor. Arkeoloji bölümlerinde âdet olduğu üzere, Eski Yunanca ve Latince dilleri öğretiliyor. Ancak Bilkent Üniversitesi'nin yabancı dil olanaklarından yararlanmayı bilen bir öğrenci, buradaki dört yıllık eğitimi sonunda edineceği bilgiyle, sosyal bilimlerin çoğu alanında çalışabilecek birikime sahip olabilir.

Suavi Aydın, "amacım hep insanı anlamaktı," diyor. Şu anda Hacettepe Üniversitesinde ders veriyor. Bölümü ise, Antropoloji. Antropos Yunanca "insan" demek. "Logos" sözcüğünün de eklediğinizde terimi elde etmiş oluyorsunuz: İnsan bilimi.

Suavi Aydın Meslek Lisesi mezunu. 1981 ya da 82 yılına kadar yürürlükte olan bir uygulamaya göre, meslek lisesi mezunları her üniversiteye giremezdi. Sözelimi Ankara Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi sadece lise mezunlarını ya da

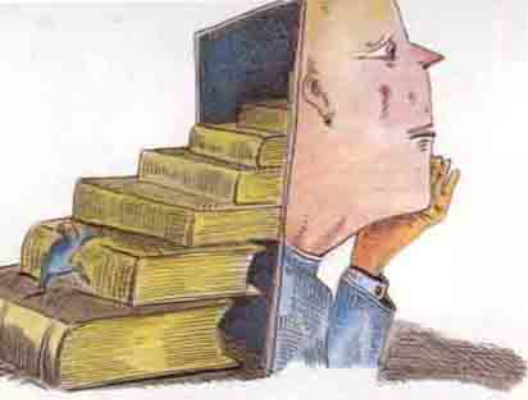
lise fen kolu çıkışlıları alırdı. Bu uygulama Suavi Aydın'ın iki yılına malolmuş. İki yıl teknik okulda okumuş. "Elektronik devrelerle uğraşmanın da kendine göre bir zevki var; ama teknik okullarda eğitim hep kurudur, kurduğumu hissettim." Oysa daha lise yıllarında Bozkurt Güvenç'in *İnsan ve Kültür* adlı yapıtını okumuş, çok etkilenmiş. "Başka başka insan topluluklarını tanımak, insanın başka kültürlerini tanımak, müthiş heyecan veriyordu, eğlendiriciydi. Tarihe meraklıydım, ama antropoloji daha iyi oldu," diyor.

"Meslek" sözcüğü Suavi Aydın'ın dilinde önemsiz değil. Bu yüzden belirli dalların kesinlikle meslek eğitimi olamayacağını söylüyor. "Antropoloji, sosyoloji, felsefe meslek değildir. Psikoloji belki, ama bunlar meslek değildir. Bunlar öğrenisine bir bakış açısı kazandırır, onu kullanarak siz mesleğinizi yaratırsınız."

Hacettepe'nin Antropoloji Bölümünde yalnız lisansüstü dersleri veriliyor. İstanbul Üniversitesi ile Ankara Üniversitesindeki antropoloji bölümleri daha uzmanlık alanlarına yayılmışlardır. HÜ'de ise başlıca iki alan var: Fizik antropoloji ile sosyal antropoloji. Fizik antropologlar MTA'da ve başka bölümlerde kısıtlı alanlarda çalışıyorlar, GAP'ta çalışıyorlar; çünkü GAP'ta kültür değişikliği beklentisi var. Dünya Bankası, UNESCO, FAO'da antropologlar çalışıyor. "Ama" diyor Suavi Aydın "sosyoloji, antropoloji, diploma için okunmaz, bunlar bir formasyon verir."

Antropolojinin kapsamı nedir? Kültür mü, biyolojik evrim mi? "İnsan adaptasyonla varolan bir yaratık, bu kültürle birbirine geçiyor; birine bakarak diğerini anlayabiliyorsunuz. O yüzden *biyokültürel evrim* deniyor. Sözelimi belirli topluluklarda, belirli hastalıklar çok görülür, akraba evlilikleri yüzünden, çevre etmenleri yüzünden... Antropoloji diğer sosyal disiplinler gibi başka bilimlerle yoğun alışveriş içinde. Modern literatürde arkeoloji, antropolojinin alt disiplinidir. Bizde, arkeoloji insan iskeletlerini sevmez, nekropol kazmaz, Anadolu'nun bir köşesinde yapılan çömlekle ilgilenmez. Ama antropolojide durum farklıdır."

Türkiye'de antropoloji okumak çağcıl ülkelerle kıyaslandığında nasıldır? Sözelimi ABD'de sosyal bilimlerde antropolojinin çok güçlü olduğu söylenir. "Türkiye antropoloji açısından bir cennet, birçok yerde fosil yatakları bile bulursunuz. Kıta Avrupası bu açıdan Türkiye'deki çalışmaları yakından izler," diyor Suavi Aydın. Ant-

ropolojinin kuruluş öyküsü ilginçtir, hâlâ antropolojinin canlı tartışma konularından birini oluşturur. "Bu İngilizlerin imparatorluk tarihiyle ilgili. Sömürgeciler, kültürünü anlamadıkları, bilemedikleri toplulukları yönetmek istiyorlardı. Antropolojinin kökeninde böyle bir şey var. Amerikalılar için de Kızılderililer var. Yani antropoloji bu tür pratik nedenlerle ortaya çıktı. Ama artık bu tür sömürgeci kalınlardan kurtulalı çok oldu. Antropoloji demokratikleşti. Bugün pek çok antropoloji kitabı kendi disiplininin geçmişine ilgilidir."

Türkiye'de ilk başlarda yapılan çalışmalar daha çok etnografya ile ilgiliydi. Herhangi bir teorik açılımı olmamıştı. Nermin Erdentuğ, Bozkurt Güvenç, Şevket Aziz Kansu antropolojiyi Türkiye'de yaydı. "Eski kuşak modernleşmeciydi," diyor Suavi Aydın. "Bugünkü kuşak ise daha eleştireci, daha kuşkucu bakıyor."

Şu sözler Suavi Aydın'ın sosyal bilimler hakkındaki görüşlerini özetliyor: "Sosyal bilimler alanına giren bölümlerin çoğunda, öğrenciler iş bulsun diye biraz iktisat, biraz bilgisayar öğretme mantığı vardır. Bu tamamen yanlıştır. Sosyal bilimler kendi alanına giren bilgilerle uğraşmalı."

Önceleri hukuk okumak istiyordu Nergis Yüce. Ama ODTÜ Psikoloji'yi kazandı. Şimdi bölümdeki öğrenciliğinin ikinci yılında, psikolojiyle tanıştığına memnun. "Ama," diyor "ben sosyal psikoloji okumak istiyordum, psikolojinin toplumsal yanı ilgimi çekiyordu." Söylediklerinden sanki sosyoloji ile psikoloji arası bir eğitim almak istediği anlaşılıyor: "Bizim okulda verilen dersler bireysel psikolojiye yönelik. Ben bireyin toplumsal halinden soyutlanarak incelenebileceğini sanmıyorum. Gelin-kaynana kavgasının psikolojik nedenlerini araştırmak bana pek anlamlı gelmiyor," diyor.

Sosyal bilimlerde okuyanlar arasında, kendi yeteneklerine uygun bölümde okumadıklarını keşfedenlere rastlamak şaşırtıcı değil. "Teknolojiyi karatahtadan izliyoruz. Bize derslerde verilen uygun laboratuvarlar yok. Bilgi ile uygulama arasında boşluk var. Madem bilim, teknolojik gelişmelerle yapılan bir faaliyet, bunlara uzak kalmamalıyız. Stereoskopik aletlerin sergilendiği bilim merkezleri var Türkiye'de. Ama okulda öğrenilenleri bu kadar uzak yerlere taşımak o kadar kolay olmuyor."

ODTÜ'de yenice uygulamaya konulan bir program, bölüm değiştirme sorunlarını çözecek gibi görünüyor. Bazı bölümler zorunlu ders sayısını azaltıyor. Böylece öğrenciler başka bir bölümün temel derslerini alıp iki ana dalı bitirmiş sayılıyor. "Gerekirse bir iki yıl kaybederim. Ama sosyoloji bölümünden ders alarak istediğim bilgileri edinmeye çalışacağım," diyor Nergis.

Göksun Yazıcı, ODTÜ Ekonomi Bölümü'nü bu öğrenim yılı sonunda bitirecek. Ekonomi bölümünde yaşadıklarını anlatmaya başlarken şakayla başlıyor sözlerine; "Ekonomi dışındaki dersler iyiydi," diyor. "Sosyo-ekonomi tarihi, makro-mikro teorisi neoklasik okulun görüşlerine dayanır; ve sanki başka hiçbir alternatif yokmuş gibi, 'ekonomi budur,' diye okuturlar, ekonominin sosyal bağları yokmuş gibi... Böyle okutulan bir ders..." Ama bunlar ancak birşeyler öğrendikten sonra oluşan fikirler. Genelde çalışma süreci zor olan, ama meyvesi değerli olan işlerde olduğu gibi... Ekonominin de standart dersleri olmalı, sıkıntıyla geçen ders saatleri... Göksun'a göre bu dersler "alternatif bir ekonomi kuramı geliştirme duygusu uyandırdığı için iyi."

Sosyal bilimler birbirinden yalıtılmış değildir. Göksun iki ateş arasında duruyor. Hem sosyolojiden dersler alıyor hem de ekonomiden. "İşbölümünün yarattığı tehlikeleri görüyorsunuz sosyolojide, ama öte yandan ekonomi bilimi işbölümünü göklere çıkarıyor. Özgürlük söylemi çok ilginçtir ekonomide; bir de 'doğal' kavramının dile getirilişi. Ekonomide bunlar rezil edilmiştir, içleri boşaltılmıştır."

Üniversitenin ilk yılları çoğu zaman sıkıcı olur. Öğrenciler yeni yeni karşılaştıkları bilgiler arasında köprüler kuramadığı için ezberle yetinmek zorundadır. Ama üçüncü sınıf, dördüncü sınıf, öğrencinin kendi isteklerine uygun bilgileri toplamaya başladığı yıllardır. İki ya da üç yıl sonra, çeşitli bilgiler arasında bağ kurmak, üstelik insanın kendi kişiliği üzerinden köprüler kur-

mak mümkün olur. Göksun bunu daha ilk anda anlamış. "Birinci sınıftan itibaren yanlış bir bölüme geldiğimi biliyordum. Oysa Wittgenstein, Kierkegaard okumak çok daha zevkliydi. Ben de ekonomiyi sanki sosyolojinin bir alt-disiplini gibi okumaya başladım. Benim görüşümü açan tarih oldu. Tarih okumak beni değiştirdi," diyor.

Sosyal bilimlerde bir yıl, iki yıl, birkaç yıl, insanın kendi düşüncelerini oluşturması için yeterli değil. Göksun farklı bölümlerden ders alarak öğrenim hayatını zevkli kılmayı başarmış. Dört yıla varmamış bir ekonomi öğrenimi, öğrencinin böyle kendinden emin konuşmasına olanak verir mi? "Çöl gibi birşey. Tamamını bilmek için küçük bir alanı görmemiz yeterli," diyor.

Bütün bunlara rağmen 'neden ekonomi öğrenimini sürdürdün?' diye sormak gerekiyor Göksun'a. İş için mi? "Hayır." Şu cümle sadece ekonomiyi değil, tarihi, sosyolojiyi, edebiyatı ve felsefeyi neden okuduğunu gösteriyor: "Metin okuma hazzı diye bir şey var." Temel neden bu. Bütün okudukları en çok edebiyat okumasına hizmet ediyor: "Tolstoy'un *Diriliş*'ini okurken büyük bir keyif aldım. Onca kavganın kökeninde yatan nedenleri biliyordum," diyor.

"Ekonominin iş olanakları bana göre değil," diyor Göksun. "Borsaya gider, iş takip ederseniz ölürüm. Ekonomide eleştirel bakış var. Eleştirel bakmanın yolunu bulabilirsiniz, müthiş zevkli oluyor, ekonomi okumak. Neye hayran olacağım. Keynes'in arz-talep eğrilerine mi? Ama bunlara karşı birşey oluşturmak zevkli olabilir. Sözelimi şu anda Aydınlanma üzerine birşeyler

Üniversitelerin Sosyal Bilimler Programları

- Antropoloji
- Arkeoloji ve Sanat Tarihi
- Coğrafya
- Tarih
- Felsefe
- Psikoloji
- Sosyoloji
- Sosyal Hizmetler
- Ev Ekonomisi
- Çocuk Sağlığı ve Eğitimi
- Kütüphanecilik
- Ev İdaresi ve Aile Ekonomisi

- Hukuk
- İlahiyat
- İktisat
- Ekonometri
- Maliye
- Çalışma Ekon. ve Endüstri İliş.
- Kamu Yönetimi
- Uluslararası İlişkiler
- İşletme
- Deniz İşl. ve Yöneticiliği
- Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik
- Basın-Yayın

- Eğitim
- Eğitim Bilimleri
- Rehberlik ve Psikolojik Danışma
- Eğitim Programları ve Öğretim
- Eğitim İletişimi ve Planlaması
- Eğitim Yönetimi ve Planlaması
- Eğitim Yöneticiliği ve Deneticiliği
- Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme
- Teknik Eğitim
- Mesleki Eğitim

okuyorum, 'Bilgi güçtür,' diyor Bacon. Buna sahip olmak için bilimin içine dalmak yerine, 'bak hele, iktidar nerelere yuvalanmış' diyorsun, bilimin terörünü görüyorsun, bu yüzden ekonomi ilgimi çekiyor."

Özlem Akarsu, 1990 yılında ODTÜ Gıda Mühendisliği'nde okumaya başlamış. İzmir Fen Lisesinde okumuş, ama hiç sevmemiş orada okumayı. Çocukken aldığı keman dersleri onun başlıca ilgi alanını belirlemiş görünüyor. "İlgi alanların farklıydı, müzik, sosyoloji okumak istedim. Babama uluslararası ilişkilerde okumak istediğimi söyleyince bana çok kızdı. Ona göre asıl meslek mühendislikti. Beni caydırmak için okula kadar gelip psikolojik danışmanla konuştu; o da bana birtakım meslek envanterleri uyguladı. Bunlardan ne isterseniz onu çıkarırdınız; dergilerde yayımlanan türden testlere benziyorlardı. Sonunda müdür olaya el koydu. Ege Üniversitesinde bir arkadaşına telefon etti. Üniversitedeki doktor benim grup terapilerine katılmamı uygun gördü. Terapi çok komikti; çünkü terapist, sorunun benimle ilgili olmadığını daha ilk başta anlamıştı."

Özlem, olanlardan sonra Gıda Mühendisliğini kazanmış. Çünkü derslere çalışmamış. "Dersaneyi ektim. Beşinci tercihimdi Gıda. Babam elektronik kazanamadım diye benimle bir ay hiç konuşmadı."

Özlem'in Gıda Mühendisliğindeki öğrenim hayatı topu topu altı ay kadar sürer. Sonra ODTÜ'nün başka bir bölümüne, İngilizce Öğretmenliğine girer. Burada da uzun süre kalmaz, tekrar sınava girip ODTÜ'deki üçüncü transferini gerçekleştirir. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünü kazanır. "Neyses ki Kamuyu seviyorum. Ama beklediğimden çok farklı bir ortamla karşılaştım. Sosyal bilimlerde öğrenci bilgisiz olarak görülmemeli. Öğrencilerin derslere daha

fazla katılabileceği bir tartışma ortamı bekliyordum. Fakat bunu uygulamaya geçirmek kolay değil herhalde. Ya karşımıza eğlenceli, ama çok yoğun bir bilgi yığını çıkıyorlar ya da basit olsun diye standart bir çerçevede içinde sıkışıp onun dışına çıkmazlar izin vermiyorlar. Bana verilen okumalardan zevk alabilirdim; eğer düşünmeye fırsat bırakırsanız. Bu durumda hep aynı şeyleri okuyarak mezun olmak daha kolay. Ama yine de tüm bunların birinci sınıfta okumaktan kaynaklanan sorunlar olduğunu düşünmek işime geliyor. Üst sınıflarda derslerin çok daha zevkli olacağını umuyorum."

Kamu Yönetimi yönetici yetiştiriyor; ama Özlem'in tercihi araştırmacı olmak. Bölümde başka bölümlerden ders alma olanağı sunuluyor. Ayrıca bölümde de çok sayıda seçmeli ders açılıyor. Hatta üçüncü ve dördüncü sınıflarda derslerin hemen hemen hepsi seçmeli.

Cengiz Çiftçi, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde araştırma görevlisi olarak çalışıyor. Başından beri hep sosyal bilimler alanında çalışmak istemiş; özellikle de hukukta. "Toplumsal prestiji yüksek olan meslekler vardı, bunlara yönelmiştik," diyor Cengiz. Ama şimdi hukukta okumadığına, Kamuda okuduğuna, en önemlisi ODTÜ'de okuduğuna çok memnun görünüyor. Onun için ODTÜ ile diğer üniversiteler arasında bir fark var. Ama en büyük fark büyük kentteki üniversiteler ile taşra üniversiteleri arasında. "Siyaset bilimci yetiştiren iki tür üniversite vardır, Türkiye'de. Birincisi memur yetiştirir. ODTÜ'de bu aşımaya çalışılmıştır. Yeni kuşaklar ekonomik ve sosyal örgütlenmede kendilerini gösterebilecek insanlardır; çünkü ODTÜ'de son yıllarda kamudan siyasete kayılmış, memur vizyonundan giderek uzaklaşmıştır. Sorun neyi yapacağını değil, nasıl yapacağını öğretmek. Adam mevzuatı bilir de, onu nasıl uygulayacağını bilmez. Bunu taşra üniversiteleri yapıyor. ODTÜ'nün yetiştirdiği insanlar yaratıcılıklarını kullanıyor."

Cengiz'e göre "sosyal bilimler bir meslek değildir, bir uğraştır, bir yaşam tarzıdır. Türkiye'de modernleşme hep teknik alanda olduğu için mühendislik önde tutulur. Mesela mühendis planlamayı sever, ama yapamaz. Sosyal bilimlerde yönetim anlayışı, plan gereğinden doğmuştur. Ama sosyal bilimlerdeki plan anlayışının farkı şudur: Plan doğrudan sonuçlarıyla değerlendirilmez."

Kamu yönetiminden mezun olanlar idari hakimlikten, reklamcılığa, müfettişliğe, bankacılığa, halkla ilişkilerden, gazeteciliğe kadar bir

Binlerce insanın katıldığı toplantılar çağdaş toplumsal yaşamın ayrılmaz parçasıdır. Kalabalıkların davranışını gözlemlemekse, hem toplum biliminin, hem de ruh biliminin görevidir. İnsan bireysel olarak oluşan bir yaratık değildir. Toplulukların davranışını çözümlenerek, bireyin iç dünyasının gizlerini açığa vurmaya çalışılır.

dizi alanda çalışabiliyor. ODTÜ mezunlarının çoğu bankaları tercih ediyor. "Özel sektör ODTÜ'lüyü, ODTÜ'lü özel sektörü tercih ediyor," diyor Cengiz.

Bu yazının ilkece dışında kalan bir alan vardı. Hukukçu olmak için hukuk fakültelerinden diploma almak ve baroya bağlı olmak gerekiyor. Amatör hukukçuluk mümkün değil. Ama yine de hukuk eğitimi, öğretim yöntemleri açısından sosyal bilimler başlığı altına alınabilir.

"Hukuk bence sosyal bilime değil, matematiğe yakındır," diyor Avukat Berrin Ergen. "Matematikte iyi olan hukuğu seçmeli; hukukçu mukayese yapar, olaylar ile yasalar arasında bağ kurar, bu daha çok pratik zekâ gerektiren bir iştir. Hukuk ezber bilgiler değildir. Öyle düşünülmesi kesinlikle yanlıştır."

Peki hukukçunun başarısını gösteren ölçüt nedir? Dava kaybetmek ya da kazanmak mı? "Dava kaybetmek bir ölçüt olamaz," diyor Berrin Ergen. "Başarı hukuğu, yargıyı zorlamaktır."

Hukukçuluk bu yazıda anlatılan sosyal bilimlerden farklı olarak meslek tanımına uyuyor. Bunun en önemli göstergesi, bir meslek kuruluşuna kesin kurallar altında bağlı olmak. "Hukukçuluğun manevi hazza vardır, bu haz olmazsa, hukukçuluk çekilmezdi; yoksa korkunç derecede yoğun bir iştir."

Aksu Bora Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinden mezun. AÜ'ne bağlı Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinde uzman olarak çalışıyor. İktisat Bölümünden mezun, ama sohbetimiz daha çok Siyasal Bilgiler Fakültesi üzerinde yoğunlaşıyor.

Aksu sosyal bilimleri meslek olarak düşünmüyor. "Sosyal bilimler genel bir formasyon veriyor," diyor. "Bunun kötü olduğunu düşünmüyorum. İlgi alanlarınız farklı olabilir. Okulda öğrendiklerim, sözelimi, benim edebiyat öğrenmem yaramadı; ama bu bilgiler yararsız da diyemem."

Aksu Bora Siyasal'da verilen eğitimi üniversite çatısı dışında edinmenin kolay olamayacağını söylüyor: "Okulda verilenleri kendi başınıza öğrenmeniz zordur. Belirli bir sistematik içerisinde öğrenmeniz gerekir. Sosyal bilimlerde tartışma lâzım, sistematik okuma lâzım, hoca lâzım," diyor. "Genel perspektifi okulda öğrenirsiniz. Başta hiçbir işe yaramazmış gibi görünen bilgiler sizi yönlendirir. Bunların işe yaradığını sonradan öğrenirsiniz: Belki bir duruş, bir görüş?!"

Bu söyleşilerden şöyle bir fikir çıkarmak olası: Sosyal bilimler öğrencisi olmak için önce temel nosyonları kazandıracak bir okuldan mezun olmak gerekiyor. Öğrencilik asıl bundan sonra başlıyor.

Sinan Kılıç
Didem Sanyel